

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Çukurova University

Journal of Faculty of Divinity

Cilt 11

Sayı 1

Ocak-Haziran 2011

Tarsus'a Gelen İlk Türk Hadis Alimi

Abdullah b. el-Mübârek*

Doç. Dr. Muhammet YILMAZ**

Atıf / ©- Yılmaz, M. (2011). *Tarsus'a Gelen İlk Türk Hadis Alimi Abdullah b. el-Mübârek*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11 (1), 1-19.

Özet- Abdullah b. el-Mübârek, günümüzde Türkmenistan sınırları içinde kalan, dönemin önemli kültür merkezlerinden Merv şehrinde Türk bir aileye mensup olarak dünyaya gelmiştir. Yirmili yaşlarla geldiğinde ilim öğrenmek, hac ibadetini yerine getirmek, ticaret yapmak ve İslam fetihlerine katılmak gibi farklı gayelerle çok sayıda şehir ve bölgeye yolculuk yapmış, Tâbiûn neslinin önde gelen âlimlerine yetişmiş, onlardan ders alma imkânı bulmuştur. Fıkıh, cihad, zühd ve rekâik gibi ilimlerde söz sahibi olmuş, bilhassa hadis ilminde sözü dinlenen, rivayetine güvenilen bir otorite haline gelmiştir. Hicrî ikinci asrın önemli âlimleri arasında yer alan İbnü'l-Mübârek gerek Bizans ordusuna karşı savaşmak gerekse ilmî faaliyetlerde bulunmak üzere aralıklarla Tarsus'a da gelmiştir.

Anahtar sözcükler- Abdullah b. el-Mübârek, Tarsus, muhaddis, cihat, züht

Giriş

Eski çağlardan itibaren önemli bir yerleşim alanı olan Tarsus, Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra, Adana, Missîsa (Misis), Maraş ve Malatya gibi dönemin önemli şehirleri ile birlikte Süğûr eş-Şâmiyye (Şam hudut şehirleri) olarak isimlendirilmiş, özellikle

* Bu çalışma, 28-30 Mayıs 2010 tarihlerinde *Türk İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus* ismiyle Tarsus'ta düzenlenen ulusal sempozyumda sunulan bildirinin makale formatına dönüştürülmüş şeklidir.

** Çukurova Üni. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, e-posta: muhyilmaz@cu.edu.tr

Bizanslılarla yapılan savaşlarda Müslümanlar için en önemli hareket merkezlerinden biri olmuştur.

Abbasî halifesi Mansur'un hilafetinin ilk yıllarından itibaren başlayan sınır şehirlerinin yeniden güçlendirilmesi ve onarımı faaliyeti, Harun Reşid döneminde daha da hız kazanarak devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde başta Horasan olmak üzere çevre bölgelerden getirilen askeri birlikler, bu şehirlerdeki kalelere yerleştirilmiş; böylelikle Anadolu'nun içlerine yapılan seferlerde buralar önemli geçiş noktaları haline gelmiştir.

Abbasî halifelerinin istekleri üzerine çevre yerlerden getirilen bu askerî birlikler içerisinde önemli miktarda müslüman Türk de yer almaktaydı. Dönemin önemli âlimlerinden biri olan Abdullah b. el-Mübârek, kendi yurdunu terk ederek Bizanslılara karşı cihat etmek amacıyla bu coğrafyaya gelen askerler arasında bulunmaktaydı.

Bu çalışmada onun, İslamî ilimlerdeki derin bilgisi, zühdü, cömertliği gibi öne çıkan yönleri yanında bilhassa Allah yolunda savaşmak için zaman zaman geldiği Tarsus ile ilgili görüşleri ve buradaki faaliyetlerine dair bilgilere yer verilecektir.

Hayatı, İlmî Kişiliği ve Hadisçiliği

Ebû Abdîrahmân Abdullah b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî et-Temîmî el-Mervezî, 118/736 yılında, devrin kültür merkezlerinden biri olan Horasan'ın Merv¹ şehrinde doğmuş ve buraya nispetle el-Mervezî; Benû Hanzale kabilesine mensup olduğu için de Hanzalî diye nisbelenmiştir. Anne ve baba tarafından Türk olan İbnü'l-Mübârek'in annesinin ismi kaynaklarda yer almamakla birlikte, onun Harizmlî (Harzemli) bir Türk ailesinin kızı olduğu belirtilmektedir.² Babası el-Mübârek b. Vâzih'in ise bekçilik yaparak geçimini sürdürdüğü kaydedilmiştir.³

¹ Halife Me'mun döneminde (198-218/813-833) Abbasîlere başkentlik yapmış olan Merv şehri bugün Türkmenistan sınırları içinde yer almaktadır. (Bkz. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, V, 112-113).

² Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti's-Selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1402/200, X, 153; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebû Saïd Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1415-1421/1995-2000, XXXII, 400, 402.

³ Benû Hanzale'den zengin bir tüccarın bahçesinde bekçilik yaparak geçimini sağlayan el-Mübârek b. Vâzih'tan bir gün bahçe sahibi ekşi bir nar getirmesini ister. O da gidip tatlı bir nar getirir. Bahçe sahibi ikinci defa ekşi bir nar getirmesini emreder. Onun getirdiği nar yine tatlı çıkınca bahçe sahibi ona ekşi değil de tatlı nar getirmesinin sebebini sorar. el-Mübârek şöyle cevap verir: "Ben hangi

İbnü'l-Mübârek, Hz. Peygamber'in ashâbı ile görüşen "Tâbiûn" neslinin önde gelen simalarına yetişmiş, onların ders halkalarına katılmıştır. Hicri II. asrın en önemli alimleri arasında yer almaktadır. Biyografisine yer veren eserler, onu tanıtırken "Muhaddis", "İmam", "Hafız", "Gâzî", "Müfessir", "Kâri", "Fakîh", "Müverrih" "Edîb", "Şair", "Âbid", "Zâhid", "Mücâhid", "Fahru'l-Mücâhidin" ve "Şeyhü'l-İslam" gibi çok sayıda vasfı bir arada zikretmektedirler. Bu durum onun birçok ilmî sahadaki yetkinliğine işaret ettiği kadar, nasıl bir hayat tarzını benimsediğinin de ipuçlarını bizlere sunmaktadır.

İbnü'l-Mübârek çocukluk ve gençlik yıllarını Merv şehrinde geçirmiştir. Ancak kaynaklarda bu dönem hakkında yeterli bilgiye rastlayamadığımızı ifade etmeliyiz. Bununla birlikte onun küçük yaştan itibaren dinî eğitim aldığını ve başarılı bir öğrenci olduğunu gösteren bilgilerle karşılaşmak mümkündür. Arkadaşlarından birinin anlattığına göre İbnü'l-Mübârek, öğrencilik yıllarında dinlediği uzun bir hutbeyi, oradakilerden birinin isteği üzerine hemen ezberinden okuyabilmiştir.⁴

Diğer taraftan gençlik yıllarının oldukça hareketli geçtiği, zevk ve eğlenceye düşkün biri olduğuna dair rivayetlere de rastlanılmaktadır.⁵ Ancak bu durumun çok sürmediği, ilerleyen yıllarda Merv'den ayrıldığı, ömrünün geri kalan kısmını, ilim öğrenmek, cihat etmek, hacetmek ve ticaret yapmak gibi gayelerle dönemin önemli merkezleri arasında yolculuk yaparak geçirdiği anlaşılmaktadır.

İbnü'l-Mübârek'in ilk hocasının Merv'li âlim Rebi' b. Enes el-Horasanî olduğu kaydedilmiştir. Yirmili yaşlarda hadis, fıkıh, kıraat gibi ilimleri öğrenmiş, çok sayıda hocadan ders almış, bunların büyük bir kısmından da bizzat rivayette bulunmuştur.⁶

ağacın narının tatlı, hangisinin ekşi olduğunu bilmiyorum." Bunun üzerine bahçe sahibi: "Şimdiye kadar bu narların tadına hiç bakmadın mı?" diye hayretini belirtir. el-Mübârek: "Bana narların tadına bakmam hususunda müsaade vermediniz. Benim görevim bahçeyi beklemek ve korumaktır" der. Bahçe sahibi bu durumdan oldukça etkilenir ve onu kızı ile evlendirir. Bu evlilikten Abdullah b. el-Mübârek dünyaya gelir. Kayınpederinin zengin olmasından dolayı pek çok malın miras yoluyla ona geçtiği de ifade edilmektedir. (İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Sıfatü's-Safve*, thk. Mahmûd Fahurî; tahrir Muhammed Revvas Kal'aci, Dârü'l-Maârif, Beyrut 1979, IV, 134).

⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 165-166.

⁵ Dihlevî, Abdülaziz b. Ahmed b. Abdürrahim Ömerî Farukî Abdülaziz, *Bustânü'l-Muhaddisîn*, (trc. Ali Osman Koçkuzu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 115.

⁶ Raşit Küçük, "Abdullâh İbnü'l-Mübârek ve Hadis İlimindeki Yeri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, sayı: 3, s. 278.

İbnü'l-Mübârek'in Merv'de büyük bir evi ve zengin bir kütüphanesinin olduğu, her gün ilim taliplerinin bu evin avlusunda toplanıp ilmî müzâkereler yaptığı, onun da burada ders verdiği rivayet edilmektedir.⁷

İlk ilmî seyahatini 141/758 yılında 23 yaşında iken Irak bölgesine yapmış olan İbnü'l-Mübârek'e,⁸ bu yolculukta aralarında İbrahim b. Edhem (187/803)'in de bulunduğu 60 kişinin arkadaşlık ettiği kaydedilmektedir.⁹

O da diğer büyük hadisçiler gibi, pek çok yere ilmî yolculuk yapmış; özellikle Horasan, Hicâz, Sûriye, Kûfe, Basra, Bağdat, Mısır, Cezîre ve Yemen gibi dönemin önemli ilim merkezlerini dolaşmış, çok sayıda hadis hocalarından semâ yoluyla almıştır.¹⁰

Tarsus'a gelmiş ve burada hadis rivayetinde bulunmuş olan bir başka büyük hadis âlimi olan Ahmed b. Hanbel (241/855), onun çıktığı ilim yolculukları hakkında şu bilgiyi vermektedir: "İbnü'l-Mübârek'in yaşadığı dönemde, ilim tahsil etmeye ondan daha istekli kimse yoktu. O, ilim öğrenmek için Yemen, Mısır, Basra ve Kûfe'ye gitti. İlim ehli bir kimseydi. Küçük-büyük her âlimden hadis yazdı ve büyük bir hadis külliyyatına sahip oldu. Kitaptan hadis rivayetinde önem verirdi. Çok sayıda hadis ezberlemişti."¹¹ İbnü'l-Mübârek'in eserlerinde derlediği hadislerin sayısının 20.000 civarında olduğuna dair bilgiler bulunması¹² onun hadis birikimini ortaya koymasına bakımdan oldukça dikkat çekicidir.

İbnü'l-Mübârek ilim öğrenmek maksadıyla Kûfe'ye geldiğinde küçük bir eve yerleşmiş, namaz dışında evinden dışarı pek çıkmamıştır.¹³ Ona göre, evde hadisle meşgul olmak, Hz. Peygamber ve ashâbı ile birlikte olmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda devamlı eve kapanmaktan rahatsız olup olmadığını soranlara, "İnsan Hz. Peygamber ve ashâbı ile birlikte olmaktan hiç usanır mı?"¹⁴ diye cevap vermiştir. Namazdan sonra kendileriyle oturmayıp

⁷ İbnü'l-Cevzî, *Sıfetu's-Safve*, IV, 134.

⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 168.

⁹ Himmet Konur, "Hicri II. Yüzyılda Bir Türk Alim ve Zahid: Abdullah İbnü'l-Mübârek", *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, Isparta 2007, s. 255.

¹⁰ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdir, Beyrut ty., VII, 372.

¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *er-Rihle fi Talebi'l-Hadis*, thk. Nurettin İtr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1395, s. 91.

¹² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 164

¹³ İbnü'l-Cevzî, *Sıfetu's-Safve*, IV, 136.

¹⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd v.dğr., Beyrut 1981-1985, VIII, 382.

hemen evine dönmesinin sebebini soranlara da "Ben eve gittiğimde sahâbe ve tabiûn ile oturuyorum. Onların kitaplarına ve rivayetlerine bakıyorum. Sizinle oturup ne yapayım? Siz durmadan insanları çekiştiriyorsunuz!" karşılığını vermiştir.¹⁵

İbnü'l-Mübârek, aralarında Hişâm b. 'Urve (145/762), İsmâil b. Ebî Hâlid (146/763), el-A'meş (147/764), Süleyman b. Bilâl et-Teymî (172/788), Humeyd et-Tavîl (142/759), Abdullah b. 'Avn (151/768), Hâlid el-Hazzâ (142/759), Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî (144/761), Musâ b. 'Ukbe (141/558) gibi isimlerin bulunduğu çok sayıda tabiûn alimine yetişmiş, onlardan ilim ve feyz almıştır. Süfyân es-Sevrî (161/777), Süfyân b. Uyeyne (198/813), Hammâd b. Zeyd (179/795), Şu'be b. el-Haccâc (170/786) ve Hammad b. Seleme (167/783) de onun ders aldığı meşhur hocaları arasındadır.¹⁶

Hicri ikinci asrın en önemli muhaddislerinden Ma'mer b. Râşid (153/770), el-Evzaî (157/773), el-Leys b. Sa'd (175/791), Ebû Avâne (175/791) ve Sa'îd b. Ebî Arûbe (156/772) de onun rivayette bulunduğu hocaları arasında yerlerini almışlardır.¹⁷

Ondan hadis okuyanlar arasında ise Yahyâ b. Ma'in (233/848), İshâk b. Râhûye (238/854), Ahmed b. Hanbel (241/855), el-Hasen b. 'Arefe (257/861), Abdurrahman b. el-Mehdî (198/815) ve Abdurrezzâk b. Hemmâm (211/826) gibi dönemin önde gelen hadis âlimleri bulunmaktadır.

Hadis ilmi yanında, fıkıh, cihad, zühd, rekâik gibi konulardaki gayretleriyle öne çıkan İbnü'l-Mübârek,¹⁸ Kur'an'ı anlamının yolunun ilim öğrenmekten geçtiğini belirterek, namaz kılacak kadar Kur'an okumayı bilen bir kimsenin artık Kur'an'ı anlamaya yönelik gayretler içinde olması gerektiğinin altını çizmektedir.¹⁹

İbnü'l-Mübârek ilim öğrenmek isteyenlere şöyle seslenmiştir: "İlim öğrenmek isteyen bir kimse önce doğru bir niyet sahibi olmalıdır. Sonra hocalarının sözüne canla-başla kulak vermelidir. Daha sonra iyice düşünmeli ve konuyu anlamalıdır. Arkasından o meseleyi ezberleyip, kendine mâletmelidir. Son olarak da öğrendiklerini yetenekli talebelerine öğret-

¹⁵ Zehebî, *Siyer*, VIII, 398.

¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 152; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, IV, 147.

¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 152; İbnü'l-Cevzî, *Sifetü's-Safve*, IV, 147.

¹⁸ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, Dâiretü'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd 1333-1334, I, 275.

¹⁹ Konur, "Hicri II. Yüzyılda Bir Türk Alim...", s. 255.

meli ve yamalıdır. Ona göre bu hususlardan birine riayet edilmezse o kişinin ilmi eksik kalır.²⁰

Hadislerin yazılması, toplanması ve konularına göre tasnif edilmesi, İbnü'l-Mübârek'in yaşadığı dönemin en önemli ilmî faaliyetleri arasında zikredilebilir. Onun Horasan bölgesinde bu ilmî mesai ile meşgul olan âlimlerin başında yer aldığı, hatta bu bölgedeki hadisleri tedvin eden ilk kişinin İbnü'l-Mübârek olduğu bildirilir.²¹ Hadis toplamaktaki gayret ve titizliğinden dolayı olsa gerek, onun muhaddisler arasındaki konumu, Hz. Peygamber'in insanlar arasındaki konumuna benzetilmiştir.²²

Hadis râvilerini çok iyi bildiği ve hadis ilminin özü sayılan fikhü'l-hadisın önde gelen âlimlerinden biri olduğu için, rivayet ettiği hadisler bu açıdan ayrı bir değer taşır. Bu sebeple ondan nakledilen hadislerin delil olarak kullanılabilceği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Hadis ilminin temelini teşkil eden "isnad"ın değerini kavrayıp ortaya koymuş, dinini isnatsız öğrenmek isteyen kişinin durumunu, evinin damına merdivensiz çıkmak isteyen kimsenin durumuna benzeterek, "İsnad olmasaydı herkes aklına eseni söylerdi." demiştir.²³

O, "tedlîs"i çok çirkin ve affedilmez hatalardan biri sayar ve hadisin aslında bulunmayıp çoğunlukla râvilerin bilgisizliğinden kaynaklanan kusurlar demek olan lahin ve tashîfin düzeltilmesi gerektiğine inanırdı. Kendisinden hadis alanlara, öğrendikleri hadisleri öncelikle Arap gramerini çok iyi bilen birine göstermelerini tavsiye ederdi. Kütüb-i Sitte müellifleri onun rivayetlerini hiç tereddüt etmeden eserlerine almışlardır.²⁴

İbnü'l-Mübârek, hadislerin sahih olanları ile sahih olmayanlarını birbirinden ayırma işinin özel bir gayret ve çalışma gerektirdiğini belirtirdi. İslam düşmanlarından biri uydurduğu hadislerden dolayı öldürülmek üzere Halife Hârun Reşîd'in huzuruna getirilmişti. Bu kişi, Halife Hârun Reşîd'e "Beni öldürdüğün takdirde uydurduğum 1000 kadar hadisi nasıl tespit edeceksin?" deyince, Halife ona şöyle cevap vermiştir: "Ebû İshak el-Fezârî (188/804) ve

²⁰ Dihlevî, *Bustânü'l-Muhaddisîn*, s. 117.

²¹ Ramahürmüzî, Ebû Muhammed b. Hallâd Hasan b. Abdirrahman, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*, thk. Muhammed Accâc Hatîb, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1391/1971, s. 612.

²² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 156.

²³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 156.

²⁴ Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 123.

İbnü'l-Mübârek olduğu sürece sorun değil! Nasıl olsa onlar hadisleri tek tek incelerler ve sahihlerini sahih olmayanlardan ayırırlar.”²⁵

Ali b. el-Medîni, hadis ilminin iki kişiye varıp dayandığını, bunların birisinin İbnü'l-Mübârek, ötekisinin de Yahyâ b. Ma'in olduğunu belirtir.²⁶ Yahyâ b. Ma'in de onun zeki, doğruyu araştırmacı, güvenilir, sahih hadis râvisi bir âlim olduğunu vurgulamaktadır.²⁷

Kûfe'de hadisle ilgili bir konuda aralarında münakaşa eden insanların sorunun çözümlü için bu işin uzmanı olarak gördükleri İbnü'l-Mübârek'e müracaat ettikleri ve dolayısıyla, onu hadis ilminde otorite kabul ettikleri anlaşılmaktadır.²⁸

Süfyân b. 'Uyeyne'nin: “Sahabenin durumuyla İbnü'l-Mübârek'in durumumu karşılaştırdım. Hz. Peygamber'le sohbet edip gazvelere katılmaları dışında onların İbnü'l-Mübârek'ten üstün bir taraflarını göremedim.” şeklindeki sözü onunla ilgili söylenenlerin tamamını özetler mahiyettedir.²⁹

İbnü'l-Mübârek hadis ilminde olduğu kadar Hanefî ve Mâlikî fıkhında da söz sahibidir. Döneminin fakihleri arasında sayılan İbnü'l-Mübârek, aynı zamanda Ebû Hanîfe'nin talebesi ve dostudur.³⁰

Fıkıhta ilk olarak Ebû Hanîfe'nin metodunu benimsemiş, fıkıh bablarına göre tasnif ettiği *es-Sünen fi'l-fıkh* adlı eserinde onun usulünü esas almıştır. İnsanların en fakîhi diye nitelendirdiği Ebû Hanîfe hakkında çeşitli vesilelerle övücü sözler söylemiş, şiirler yazmıştır. Fıkıhta onun benzerini görmediğini dile getirdikten sonra demiştir: “Şayet Allah beni Ebû Hanîfe ile karşılaştırmamış olsaydı, ben de diğer insanlar gibi sıradan biri olurdu. O, verâ sahibi, cömert, meseleler üzerinde son derece anlayışlı bir kimse idi.”³¹

Ebû Hanîfe'nin vefatından sonra Mâlik b. Enes'in ders halkasına katılmış ve ondan *el-Muvatta* adlı eserini rivayet etmiştir. İbnü'l-Mübârek, fıkıhta Hanefî ve Mâlikî mezheplerini birleştiren bir usul ortaya koymuştur. Genellikle Hanefîlerden sayılmakla birlikte bazı Mâlikî

²⁵ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I, 273.

²⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 164.

²⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 164.

²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 156.

²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 163.

³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 164; Zehebî, *Siyer*, VIII, 409.

³¹ Küçük, “Abdullâh İbnü'l-Mübârek ve Hadis İlmindeki Yeri”, s. 290.

tabakatında da kendisine yer verilmektedir. Ona göre, fetva verebilmek için hadis kültürünü çok iyi bilmek, ayrıca fıkıh bilgisi ve melekesine de sahip olmak gerekir.³²

Zâhidliği ve Cömertliği

İbnü'l-Mübârek'in zühd anlayışı da üzerinde durulması gereken bir husustur. Zühdle ilgili hadis malzemesini *Kitâbü'z-zühd ve'r-rekâ'ik* adlı eserinde toplayan İbnü'l-Mübârek'e göre zühd, dünya ile alâkayı kesmek değil, dünyaya ve dünyalığa bağlanmamaktır. Nitekim o, hayatı boyunca ticaretle meşgul olmuş, savaflara katılmış, defalarca hacca gitmiş ve ilim öğretmeye çalışmıştır. Onun, "*İlmi dünya için öğrendik, ama ilim bize dünyaya değer vermeyi öğretti*" sözü bu konudaki görüşünü açıkça ortaya koymaktadır. Günün belirli bir bölümünü zikir ve tefekküre ayırdığı, bu süre içinde hiç kimseyle konuşmadığı, insanlarla sürekli bir arada bulunmayı ve onlarla içli dışlı olmayı ilim ehli için uygun görmediği rivayet edilir.³³

Ancak onun bu tavrı uzleti tercih ettiği anlamına gelmez. Çünkü o, sürekli uzleti doğru bulmazdı. Hocası Şamlı muhaddis İsmail b. 'Ayyaş, "Allah'ın ona nasip etmediği hiçbir hayırlı haslet kalmamıştır." derdi. İliminde ve zühdünde son derece mütevazı olan İbnü'l-Mübârek, zenginliğe karşı değildi. Başkalarına el açmamak düşüncesiyle ticaretle de uğraşır, âlimleri, hadis talebelerini ve fakirleri himaye eder, her sene yüz bin dirhem dağıtırdı. Mervli dostlarını hacca götürür, aldıkları hediyelere varıncaya kadar her türlü masraflarını kendisi karşılardı. Ona göre kişi daima Allah'ın murakabesinde olduğunu hatırlamalıdır. Yüz şeyden sakınıp bir şeyden sakınmayan kişi muttaki sayılmaz. Nuaym b. Hammâd'ın bildirdiğine göre, *Kitâbü'z-Zühd*'ü okurken öyle ağlardı ki yanına hiç kimse yaklaşamaz, o da hiçbir şeyin farkında olmazdı. Duasının makbul sayıldığını farzederek pek çok kimse onun duasını almak ister, kendisine yakın olmayı Allah'a yakın olmanın vesilesi sayardı. Âlimler, zühd ve takvasını övecekleri bir kişiyi ona benzetirlerdi. Zühd ve takva ile ilgili söz ve hallerinden birçoğu kaynaklarda zikredilmektedir.³⁴

Abdullah b. el-Mübârek ticaretle meşgul olmuş, kazandığı mal-mülk, para ve servetini ilim, ibadet ve zühd yolunda harcamıştır. Babasının ticaret yapması için verdiği 50 bin

³² Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123; Ayrıca bkz. Ali Osman Ateş, "İlk Dört Asırda Adana ve Çevresinde Yaşayan Hadis Âlimleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:1, Adana 2002, s. 44-46.

³³ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123.

³⁴ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123.

dirhemi hadis ilmi için harcaıyp evine dönen İbnü'l-Mübârek, ne kazandığını soran babasına hadis yazdığı defterleri göstermiştir.³⁵

Bütün kazancını başta ilim yolcularına olmak üzere yardıma muhtaç kimselere harcamaktan hiç çekinmemiş, mallarını kendi yöresindekileri bırakıp başka beldelerdeki insanlara infak ediyor diye kınanınca: "Ben ilim talep eden insanların sahip oldukları fazilet ve yücelikleri yanında, onların ihtiyaç sahibi olduklarını da biliyorum. Eğer bu insanlara yardım etmezseniz onların ilimleri kaybolur. Oysa onlara yardım elini uzatırsanız ilmin yayılmasını sağlamış olursunuz. Nübüvvet makamından sonra ilim yaymaktan daha faziletli bir şey olduğunu bilmiyorum."³⁶ diyerek kendini savunmuştur.

İbn Mehdî onun ilim adamı olması yanında İslam ümmeti için önemli bir müşid ve nasihatçi olduğuna dikkat çekmiş ve "Hadis ilmini Süfyan es-Sevrî'den daha iyi bileni; Mâlik b. Enes'ten daha akıllısını; Şube'den daha zâhid olanı ve Abdullah b. el-Mübârek'ten daha iyi nasihat eden birini görmedim." demiştir.³⁷

İslam Fetihlerine Katılması ve Tarsus'a Gelmeli

Hayatının büyük bölümünü Abbasî Halifesi Harun Reşid zamanında geçirmiş olan İbnü'l-Mübârek'i diğer İslâm âlimlerden ayıran en önemli yönlerinden birisi, onun fetihlere katılmış olması ve bu çerçevede Tarsus'a kadar gelerek Bizans ordusuna karşı savaşımasıdır.

Abbasiler dönemine gelindiğinde İslam-Bizans mücadelesinin kilit noktaları olan ve "Süğür" adı verilen "uç" vilayetler Adana, Misis, Maraş, Malatya, Ahlat hattı Erzurum dahil olmak üzere Müslüman Arapların elinde bulunuyordu. Abbasî Halifesi HarunReşid, en büyük rakibi olan Bizans imparatorluğuna karşı devam etmekte olan seferlere büyük ehemmiyet vermiş ve bu devletle olan sınırların yeniden tanzim ve tahkimine büyük gayret sarf etmişti. Bu cümleden olarak 170/786-787 yılında Süğür eş-Şâmiyye'yi, Süğür el-Cezire'den ayırarak burasını "el-Avâsım" adıyla yeni bir askerî valilik haline getirmiştir. Halife Harun Reşid Tarsus ve Misis gibi Avâsım'a dahil olan hudut şehirlerini güçlendirerek buralarda devamlı oturan ve Bizans'a karşı sefer yapan askerî birlikler yerleştirmiştir. Bu birlikler başta Horasan olmak

³⁵ Dihlevî, *Büstânü'l-Muhaddisîn*, s. 114; Konur, "Hicri II. Yüzyılda Bir Türk Alim...", s. 260.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, *Sıfetü's-Safve*, IV, 138.

³⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 160.

üzere ülkenin hemen her eyaletinden gelen askerlerden oluşuyordu. Bu çerçevede Tarsus, Avâsım'ın bir hareket üssü konumunda idi.³⁸

Halife Harun Reşîd'in muhafız birliğinin tamamen Türklerden meydana geldiği bilinmektedir. Diğer taraftan onun zamanında yeniden tanzim ve tahkim edilen Bizans hududuna yerleştirilen gönüllüler arasında Türklerin de bulunduğu, hatta bazı şehirlerde tahkim vazifesinin Ebu Süleym Ferec el-Hâdim et-Türkî'ye verildiği görülmektedir.³⁹

Horasan bölgesinden gelen bu mücahitler arasında -büyük ihtimalle- İbnü'l-Mübârek de yer almaktaydı. Arkadaşı Ebû İshâk el-Fezârî ile arasında geçen bir konuşma onun, cihad için Tarsus ve Misis bölgesini neden tercih ettiğini açıkça ortaya koyar niteliktedir.

Ebû İshâk el-Fezârî, İbnü'l-Mübârek'e şöyle der: "Ey İbnü'l-Mübârek! Horasan ve Kazvin sınırlarını terk edip savaşmak için neden Tarsus ve civarına geldin? Yüce Allah "Ey İmân edenler! Yakınıızda bulunan (ve size düşman olan) kâfirlerle savaşın; böylece sizin kaya gibi sert/dirençli olduğunuzu görsünler..." (Tevbe, 9/123) buyurmuyor mu?" İbnü'l-Mübârek buna şöyle cevap verir: "Ey Ebû İshâk! Ben bu ayetten daha kapsamlı başka bir âyet biliyorum. Kur'ân'da "Ey müminler! Kendilerine kitap verilenlerden, gerçek anlamda Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Elçisi'nin haram kıldığı şeyleri haram saymayan, Allah'ın gönderdiği hak dini de din olarak kabul etmeyen kimselerle, üstünlüğünüzü kabul edinceye ve bizzat gelip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."(Tevbe, 9/29) buyrulmaktadır. Senin sözünü ettiğin Horasan ve Kazvin yöresindeki Türkler ve Deylemliler bize karşı dünyalık elde etmek amacıyla savaşıyorlar. Oysa buradaki Bizanslılar dinimize karşı savaşıyorlar. Hangisi daha önemli? Dininize karşı savaşanlara karşı cihad mı? Yoksa dünyalık elde etmek amacıyla bizimle savaşanlara karşı savaşmak mı?" Bunun üzerine Ebû İshâk şöyle demek durumunda kalır: "Tabî ki dinimize karşı savaşanlara karşı savaşmak", "Tabî ki dinimize karşı savaşanlara karşı savaşmak."⁴⁰

Onunla ilgili anlatılan şu rivayet, İbnü'l-Mübârek'in cihad etmeyi, amellerin en faziletlerinden biri olarak gördüğünü açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Fudayl b.

³⁸ *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi* (Derleyen: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1998, III, 139-140.

³⁹ *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi*, III, 347.

⁴⁰ İbnü'l-'Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâleddin Ömer b. Ahmed, *Buğyetü't-Taleb fi Târîhi Haleb*, thk. Süheyl Zekkar, Dârü'l-Fikr, Beyrut ty., I, 51.

lyâz'dan şöyle dediği nakledilmiştir: "Abdullah b. el-Mübârek'i rüyamda gördüm. Ona; "En üstün amel nedir?" dedim. "İçinde bulunduğun ameldir." buyurdu. "Yani hudud boylarında beklemek ve cihâd etmek mi?" dedim. "Evet." buyurdu. "Yüce Allah sana ne muâmele yaptı?" dedim. "Beni sonsuz mağfireti ile mağfiret edip, bana izzet ve ikrâmlarda bulundu" dedi.⁴¹

Kaynaklarda İbnü'l-Mübârek'in savaş alanlarındaki yiğitliği, cengâverliği ve kahramanlığı ile alakalı pek çok rivayet anlatılmaktadır. Bunlardan birine göre, içlerinde Abdullah b. el-Mübârek'in de bulunduğu müslüman askerler Bizans ordusu tarafından Tarsus'a yapılan bir saldırıya karşı koymak üzere yola çıkmıştı. Yolda düşmanla karşılaştılar. İki taraf karşılıklı saf tuttu. Düşman tarafından güçlü kuvvetli bir Bizans askeri savaşmak için meydana çıktı ve bire bir dövüşmek istedi. Karşısına çıkan ilk rakibini hemen öldürdü ve başka birisini istedi. Tam altı müslüman askeri şehit etti. Artık karşısına kimse çıkmayınca iki taraf arasında kasılarak dolaşmaya başladı. Bu sırada müslümanlar arasından zırha bürünmüş olduğundan kim olduğu bilinmeyen biri atını sürerek onun karşısına çıktı ve uzun bir mücadeleden sonra Bizans askerini öldürmeyi başardı. Bu defa o, mübârezeye devam etmek istedi ve düşman ordusundan altısını öldürdü. Karşısına başka çıkan olmayınca atına bindi ve ordudaki yerine döndü. Bu güçlü, kuvvetli yiğit Abdullah b. el-Mübârek'ten başkası değildi.⁴²

İbnü'l-Mübârek hakkında bilgi veren kaynaklar, onun sınır şehirlerinde devamlı ikâmet etmediğini, aksine hacc ibadeti, ilim tahsili, ticaret vb. sebeplerle zaman zaman diğer Müslüman şehirlere gittiğini, bu arada kendi memleketi olan Merv'e de gidip geldiğini kaydetmektedirler. Bu çerçevede onun Tarsus'a sık sık geldiği özellikle vurgulanmakta ve bu yolculuklarından birinde başından geçen şöyle bir olay nakledilmektedir:

İbnü'l-Mübârek Tarsus'a gelip giderken Rakka'da bir handa konakladı. Burada hizmetini gören ve ondan hadis dersleri alan bir genç vardı. Abdullah b. el-Mübârek buraya uğradığı bir seferinde bu genci göremedi. Hemen gazve için yola çıkması gerektiğinden oradan ayrıldı. Ancak gazveden dönüşte tekrar Rakka'ya geldi ve o genci sordu. Onun, ödeyemediği yüklü bir borcundan dolayı hapsedildiğini söylediler. Gencin on bin dirhem borcu olduğunu öğrendi. Borcun sahibini araştırdı ve sonunda onu bularak on bin dirhemi ödedi. Bir de bunu kimseye söylemeyeceğine dair ona yemin ettirdi. Ertesi sabah genç, hapisten çıkarıldı ve ona Abdullah b. Mübârek'in hana geldiği, kendisini sorduğu ve daha sonra oradan ayrıldığı bilgisi verildi. Genç hemen hazırlandı ve onun peşinden gitti. Rakka'ya

⁴¹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfetü's-Safve*, IV, 147.

⁴² Hafîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 167.

iki ya da üç konaklık mesafede ona yetişti. Abdullah b. el-Mübârek ona: “Ey genç! Hana uğradım ancak seni göremedim.” deyince, genç: “Evet Ey İbnü'l-Mübârek! Borcumdan dolayı hapsedilmişim.” dedi. “Nasıl kurtuldun?” diye sorunca, “Bir adam geldi, borcumu ödedi, ancak ben o adamı tanımıyorum. Böylece hapisten çıktım.” dedi. İbnü'l-Mübârek ona: “Ey Genç! Borcunu ödemeye muvaffak kıldığı için Allah'a hamdet” dedi ve kendisi ölünceye kadar da borcunu ödeyen kişiden hiç kimseye bahsetmemesini tembih etti.⁴³

Abdullah b. el-Mübârek cihad münasebetiyle geldiği Tarsus'ta hadis rivayet etmek, ilim öğretmek ve öğrenmekten geri durmamıştır. Onun hocalarından olan Ebû Üsâme şöyle demiştir: “Tarsus'ta Abdullah b. el-Mübârek'in yanına uğramıştım. O, hadis rivayet ediyordu. Ona hadislerin konularına göre ayrılması ve tasnif edilmesini hoş görmediğimi, zira bizim hocalarımızın böyle bir şey yapmadıklarını söyledim. Ben böyle deyince 20 gün kadar bu işten vazgeçti. Sonra ona tekrar uğradım. Baktım ki onun etrafını çevirmişler, o yine hadis rivayet etmekte. Selam verdim, selamımı aldı ve ardından bana şöyle dedi: “Hadis aşkı başka.”⁴⁴ Hadis aşığı olan İbnü'l-Mübârek gittiği yerlere ilmini de götürmüş, ancak cihad yapmayı da ilim öğrenmeye engel görmemiştir.

Abdullah b. el-Mübârek etrafındaki insanları özellikle Tarsus'a gitmeye teşvik etmiş ve orada yerleşmelerini istemiştir. Nitekim yanına bir adam gelir ve: “Ben hudud şehirlerinde ikamet etmek istiyorum.” der. O da “Antakya'ya yerleş.” diye karşılık verir. Adam: “Ben daha ötesine gitmek istiyorum.” deyince öyle ise: “Adana'ya git ve orada ikâmet et.” der. Adam: “Ben daha da ötesine gitmek istiyorum” deyince İbnü'l-Mübârek: “Sen en ön safta yer alanlar arasında mı olmak istiyorsun? Öyleyse git ve Tarsus'a yerleş.” buyurur.⁴⁵

Abdullah b. el-Mübârek, “Tarsus surları üzerinde bir defa tekbir getirmenin sevabı, Allah yolunda cihad etmek amacıyla yetiştirilen bir atın sevabına denktir. Kim Allah yolunda cihad etmek için böyle bir ata binerse Allah da o kimseyi cennet bineklerinden bir bineğe bindirir.”⁴⁶ diyerek buralarda bulunmanın Allah katındaki değerinin çok büyük olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

⁴³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 159.

⁴⁴ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak İsfahani, *Hilyetü'l-Evliya*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1405, VIII, 165.

⁴⁵ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, I, 51.

⁴⁶ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, I, 51.

Rivayete göre İbnü'l-Mübârek Hz. Peygamber'i (sav) rüyasında görmüştü. Rasûlullah ellerini Tarsus sûru üzerine koymuş ve şöyle dua etmekteydi: "Allah'im beni ve buranın insanlarını koru".⁴⁷

İbnü'l-Mübârek, aynı zamanda devrinin önde gelen şairlerinden biriydi. Şiirleri daha ziyade zühde, cihada, din büyüklerinin methine dairdir.⁴⁸ Babasının onu küçük yaşlarda şiir ezberlemeye teşvik ettiği, ezberlediği her bir kaside için ödüllendirdiği kaydedilir.⁴⁹

Onun Tarsus'a olan ilgisi şiirlerine de yansımıştır. Tarsus'ta yazdığı şiirler yanında, bizzat Tarsus'dan bahseden şiirleri de bulunmaktadır. Bu şiirlerin birinde gençlere Tarsus'a yerleşmelerini tavsiye etmekte ve burada düşmana karşı savaşmanın ecrinin büyük olduğunu ifade etmektedir.

بأن يكون لهم مثوى بطرسوس اني أشير على العزاب إن قبلوا
غيظ العدو وأجر غير محسوس الدرا واسعة بالأهل رافقة

*"Kabul ederlerse bekarlar tavsiyemi, Onların da olsun Tarsus'ta bir yeri,
Bu yurt ehline dosttur, geniştir eni, Düşmanın burada çoktur öfkesi amma,
Cihat etmenin de büyüktür ecri."*⁵⁰

Tarsus'ta söylediği belirtilen bir başka şiirinde de yine gençlere seslenmekte ve bu sefer onlara güzel ahlakın bazı unsurlarını tavsiye etmektedir.

من منطق في غير حينه الصمت أزين بالفتى
في القول عندي من يمينه والصدق أجمل بالفتى

*"Er olana susmak daha yaraşır, zamansız konuşmasından,
Doğruluk çok daha güzeldir, konuşurken yemin edip durmasından."*⁵¹

Abdullah b. el-Mübârek gerek Tarsus'ta gerekse Misis gibi hudut şehirlerinde bulunduğu dönemlerde de ilim öğrenmek ve öğretmekten, hadis rivayet etmekten hiç geri dur-

⁴⁷ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, I, 52

⁴⁸ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123.

⁴⁹ İbn 'Asâkir, *Târihu Dımeşk*, XXXII, 402,403.

⁵⁰ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, I, 51.

⁵¹ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, VIII, 170.

mamıştır. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Yusuf b. Esbât, Ali b. el-Bekkâr, İbrahim b. Edhem, Ebû Muâviye el-Esved gibi dönemin tanınmış alim, zahid ve mücahid alimleri Misis'teki Sâbit b. Nasr Kalesi'nde ona arkadaşlık yapmışlar ve ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁵²

Abdullah b. el-Mübârek'e Rum beldelerine yapılan seferlerde arkadaşlık yapmış olanlardan biri de el-Hasen b. er-Rebî' el-Becelî (220/825)'dir. Tarsus'ta İbnü'l-Mübârek'in sohbetlerini dinlemiş ve ondan rivayette bulunmuştur.⁵³ Ahmed b. Hanbel onunla karşılaşmış ve İbnü'l-Mübârek'in vefat tarihini ondan öğrenmiştir.⁵⁴ el-Hasen b. er-Rebî' İbnü'l-Mübârek'i Rum diyarında düşmanla çok sıcak bir günde savaşırken gördüğünü sıcağa rağmen başında sarığının bulunduğunu belirtir.⁵⁵

Vefatı

Hayatı, çeşitli sebeplerle hep yollarda geçen İbnü'l-Mübârek'in vefatı da aynı şekilde bir gazve dönüşünde yolda gerçekleşmiştir. Onun Tarsus'tan dönerken vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Musul'a bağlı Hit kasabasına vardığında burada hastalanmış, hastalığı iyice şiddetlenince yanında bulunan Nadr isimli talebesine, kendisini yataktan yere indirmesini söylemiştir. Yanındakiler ağlamaya başlayınca İbnü'l-Mübârek onlara, "Neden ağlıyorsunuz?" demiş, talebesi de buna: "Size verilen nimetleri ve servetinizi düşündüm. Bir de şu garip halinize baktım. Nutkum tutuldu, çok üzüldüm." diye cevap vermiştir. İbnü'l-Mübârek bunun üzerine: "Böyle konuşma. Ben Allah'a her zaman: "Allahım! hayatımı zenginlerinki, vefatımı da toprakta yatan fakirlerinki gibi eyle." diye yalvardım". İbnü'l-Mübârek tam da istediği şekilde Fırat nehri kıyısında bulunan bu şehirde 181/797 yılında Ramazan ayında vefat etmiştir. Halife Harun Reşîd onun vefat ettiğini öğrendiği zaman "Bugün âlimlerin efendisi vefat etti." demekten kendini alamamıştır.⁵⁶

Eserleri

1- *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik*. Hz. Peygamber, ashap ve tabiünün ibadet, ihlas, tevekkül, doğruluk, tevazu, kanaat gibi ahlâkî konulara dair sözlerini ihtiva eden eser, Habîbürrahman el-A'zamî tarafından Beyrut'ta Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından tarihsiz

⁵² İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, I, 52.

⁵³ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, IV, 908.

⁵⁴ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, IV, 908.

⁵⁵ İbnü'l-'Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, IV, 909.

⁵⁶ Dihlevî, *Bustânü'l-Muhaddisîn*, s. 116.

olarak neşredilmiştir.⁵⁷ Kitâbü'z-Zühd bölümünde 1627 rivayet bulunmaktadır. Kitâbü'r-Rekâik bölümündeki rivayet sayısı ise 436'dır. *ez-Zühd ve'r-Rekâik* Ahmed Ferid tahkikiyle Riyad'da 1995 yılında iki cilt olarak tekrar basılmıştır. Söz konusu eser, Muhammed Adil Teymur tarafından tercüme edilerek Seha Neşriyat tarafından İstanbul'da 1992 yılında *Ta-savvuf ve Ahlak* serisi arasında yayımlanmıştır.

2- *Kitâbü'l-Cihâd*. Cihadın fazileti, sevabı ve İslâm'daki önemine dair hadisleri ihtiva eden kitap, bu konuda yazılan ilk eserdir. İçinde 262 hadis bulunan bu eser, Nezih Hammâd tarafından Beyrut'ta 1391/1971 yılında yayımlanmıştır. Bu eseri ondan rivayet eden talebelelerinden Sa'îd b. Rahme b. Nu'aym'ın nisbesinin el-Massîsî olması onun bu kitabı bu bölgede (Misis) rivayet ettiğini göstermektedir. Diğer ravileri Muhammed b. Süfyân es-Saffâr ile el-Cillî diye bilinen İbrahim b. Muhammed de Misisli'dir. İbnü'l-Mübârek'in bu eserini burada rivayet ettiğine işaret etmektedir.

3- *Müsnedü'l-İmam Abdullah b. el-Mübârek*. Subhi Samerrâi tarafından tahkik edilerek Riyad'da 1987 yılında basılmıştır. 186 sayfa olarak basılan bu eserde İbnü'l-Mübârek'in rivayet ettiği 272 hadis bulunmaktadır. *Müsnedu Abdilllah b. el-Mübârek, Kitâbü'l-Bir ve's-Sıla* ile birlikte Mustafa Osman Muhammed tahkikiyle Beyrut'ta 1991 yılında Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye tarafından da basılmıştır.

4- *Kitâbü'l-Bir ve's-Sıla*. Bu eser müstakil olarak Tevhid Yayınları tarafından İbn Mübârek serisi adı altında 1998 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

5- *es-Sünen fi'Fıkh*. Günümüze ulaşmayan bu eserin adından, hadisleri fıkıh bablarına göre tasnif eden bir eser olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸

6- *Kitâbü't-Tefsîr*. Kaynaklarda adı geçen bu eserin, devrin geleneği göz önünde tutularak bir rivayet tefsiri olduğu söylenebilir.⁵⁹

7- *Kitâbü't-Târîh*. Hadis ricalinden bahseden biyografik bir eser olduğu tahmin edilen bu eser de günümüze ulaşmamıştır.⁶⁰

⁵⁷ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 123.

⁵⁸ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 124.

⁵⁹ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 124.

⁶⁰ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 124.

8. *Divanü'l-İmam Abdullah b. el-Mübârek*. İbnü'l-Mübârek'in şiirlerinin büyük çoğunluğu Mücahid Mustafa Behcet tarafından bir araya getirilerek *Divanü'l-İmam Abdullah b. el-Mübârek* ismiyle Dârü'l-Vefa tarafından 1989/1409 yılında yayımlanmıştır.

Kaynaklarda Abdullah b. el-Mübârek'e atfedilen ve kırk hadis türünün ilk örneği olan *el-Erbe'ün fi'l-Hadîs*, *İtâbü'l-İsti'zân*, *Kitâbü'l-Menâsik*, *Rikâ'u'l-Fetâvâ* adlı eserler de günümüze ulaşmamıştır.⁶¹

⁶¹ Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 124.

Sonuç

İbnü'l-Mübârek, bir taraftan sahabeyle görüşen, onlardan istifade eden tabiün alimlerine yetişmiş, diğer taraftan Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Mâ'în gibi kendinden sonraki büyük hadis âlimlerine hocalık yapmış olan Tebeu't-Tâbiîn neslinin önemli temsilcilerinden biridir.

Özellikle hadis ve fıkıh sahasındaki bilgisiyle dönemin en saygın âlimleri arasında zikredilen İbnü'l-Mübârek'in, Horasan bölgesinde hadislerin tedviniyle ilgilenen ilk hadisçilerden biri olması, hadis tarihi açısından kayda değer bir durumdur.

Diğer taraftan onun hadis ilminin en temel meseleleri arasında yer alan isnad ve cerh-ta'dil gibi konulardaki görüş ve düşünceleri kendinden sonraki hadisçiler için de hep referans kaynağı olmuştur. İmam Ebû Hanife'ye talebelik yapmış, İmam Mâlik'ten Muvatta'ı rivayet etmiş, böylece fıkhıta Hanefî ve Mâlikî mezheplerini birleştiren bir usul ortaya koymuştur.

Zengin olmasına karşılık cömert oluşu, sahip olduğu büyük servete karşılık zühd hayatını benimsemesi, ilim aşkına karşılık İslamî fetihlere katılması, günlük işlerle meşgul olmasına karşılık, ibadetlerini aksatmaması, onun bir müslümanda bulunması gereken hem bütün özelliklere fazlasıyla sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

İbnü'l-Mübârek sahip olduğu bütün servetini Allah yolunda harcamış, İslam topraklarını savunmak ve yeni fetihler yapmak amacıyla Tarsus ve çevresine gelerek, buralarda bir yandan cihad ruhunu taze tutarken diğer yandan İslam dinin öğretilmesi ve yayılması için çok büyük gayretler sarf etmiştir.

Onun hayatı bütün yönleriyle göz önünde bulundurulduğunda Müslüman Türk Milleti'nin sahip olduğu güzel hasletlerin tamamının onun kişiliğinde temsil edilmiş olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Hem anne hem baba tarafından Türk olan İbnü'l-Mübârek, sadece Bizans ordusuna karşı mücadele etmekle kalmamış, bu coğrafyanın maddi ve manevi imarında üzerine düşeni fazlasıyla yerine getirmiştir.

Kaynakça

- Ali Osman Ateş, "İlk Dört Asırda Adana ve Çevresinde Yaşayan Hadis Alimleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:1, Adana 2002
- Dihlevî, Abdülaziz b. Ahmed b. Abdürrahim Ömerî Farukî Abdülaziz, *Bustânü'l-Muhaddisîn*, (trc. Ali Osman Koçkuzu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1986
- Doğuştan Günümüze İslam Tarihi* (Derleyen: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1998
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshak İsfahani, *Hilyetü'l-Evliya*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1405
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târihu Bağdâd ev Medîneti's-Selâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1402/200
- , *er-Rihle fi Talebi'l-Hadîs*, thk. Nurettin İtr, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1395
- Himmet Konur, "Hicri II. Yüzyılda Bir Türk Alim ve Zahid: Abdullah İbnü'l-Mübârek", *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, Isparta 2007
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah, *Târihu Medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbüddîn Ebû Saîd Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1415-1421/1995-2000
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut ty.
- İbnü'l-'Adîm, Ebû'l-Kâsım Kemâleddin Ömer b. Ahmed, *Buğyetü't-Taleb fi Târihi Haleb*, thk. Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Sıfatü's-Safve*, thk. Mahmûd Fahuri; tahrir Muhammed Revvas Kal'aci, Dâru'l-Maârif, Beyrut 1979
- Ramahürmüzî, Ebû Muhammed b. Hallâd Hasan b. Abdirrahman, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl beyn-e'r-râvî ve'l-vâî*, thk. Muhammed Accâc Hatîb, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1391/1971
- Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988
- , "Abdullâh İbnü'l-Mübârek ve Hadis İlimindeki Yeri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, sayı: 3
- Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty
- Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd v.dğr., Beyrut 1981-1985
- , *Tezkiratü'l-Huffâz*, Dâiretü'l-Me'ârif'n-Nizâmiyye, Haydarâbâd 1333-1334

**Abdullah b. al-Mubarek;
The First Turkish Hadith Collector Came to Tarsus**

Citation / ©- Yılmaz, M. (2011). Abdullah b. al-Mubarek; The First Turkish Hadith Collector Came to Tarsus, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 11 (1), 1-19.

Abstract- *Abdullah Ibn al-Mubarek, member of a Turkish family, born in the city of Marv, one of the most significant cultural centers of his period, which is now within the borders of Turkmenistan. In his twenties he travelled to many cities and regions for various purposes. For example, he travelled to gain knowledge, to fulfill his duty to pilgrimage, to do business, and to participate in the Islamic conquests. He met with the leading scholars of the generation of the Tâbi'in (successors) and took the opportunity to take lessons from them. He specialized in various fields, such as Fiqh, Jihad, Raqa'iq and Mysticism. He was especially interested in the field of hadith, and he was accepted as an authority, and was respected for his knowledge, as was the veracity of the hadiths collected by him. Abdullah Ibn al-Mubarek, one of the major scholars of the second century AH, came several times to Tarsus to fight against the Byzantines or to continue his studies.*

Key words- Abdullah Ibn al-Mubarek, Tarsus, muhaddith, Jihad, zuht